

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

**Циклова комісія соціально-гуманітарних дисциплін
та фізичної підготовки**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Основи конституційного права»
вибіркових компонент освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Облік і аудит

за темою 3 – «Засади конституційного ладу сучасної держави»

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.2021 р. № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 22.09.2021 №2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.2021 р. № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки, протокол № 1 від 25.08.2021 р.

Розробник: викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки, спеціаліст вищої категорії Хомяк О.В.

Рецензенти:

1. Викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки КЛК ХНУВС, к.політ.н., доцент, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист Матета О.А
2. Декан факультету права, гуманітарних і соціальних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського доктор педагогічних наук, професор Поясок Т.Б.

План лекції

1. Поняття конституційного ладу та його засади.
2. Конституційне закріплення політичної системи на сучасному етапі державотворення.
3. Основні елементи політичної системи.
4. Конституційно-правовий статус політичних партій.
5. Конституційне закріплення економічної системи сучасної держави.
6. Конституційне регулювання соціальних відносин.
7. Конституційне регулювання духовно-культурних відносин у сучасному суспільстві.
8. Політико-правові проблеми забезпечення стабільності конституційного ладу України та його основ.

Рекомендована література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. Ст.502.
3. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 53. Ст.799.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст.429.
5. Веніславський Ф.В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посіб. для студ. юрид. вузів та фак. Харків: Право, 2014. 376 с.
6. Григоренко Є.І., Передерій О.С. Конституція та засади конституційного ладу України у питаннях та відповідях: навч. посіб. / Харків: Харк. ун-т повітряних сил ім. І. Кожедуба, 2010. 172 с.
7. Державне право зарубіжних країн. Особлива частина: навч. посіб. / Л.Д. Варунц, А.В. Войціховський, Т.І. Гудзь та ін. Харків: ХНУВС, 2011. 292 с.
8. Закоморна, К.О. Державне (конституційне) право зарубіжних країн (навчальні матеріали та схеми): посіб. для підгот. до іспитів. Харків: Право, 2016. 278 с.
9. Коломієць Ю.М. Державне право зарубіжних країн. Загальна частина: навч. посібник. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 211 с.
10. Конституції зарубіжних країн: Навч. посіб. / Авт.-упоряд.: В.О. Серьогін, Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк та ін. / За заг. ред. В.О. Серьогіна. Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. 664 с.
11. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Т.М. Слінько, Л.І. Летнянчин та ін. Харків: Право, 2016. 345 с.
12. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів. Харків: Право, 2017. 369 с.
13. Конституційне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Л.К. Байрачна, І.І. Дахова та ін. Харків: Право, 2015. 328 с.

14. Конституційне право: навч. посіб – Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
15. Нестерович В.Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
16. Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2016. 615 с.
17. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Допоміжна:

1. Гудзь Т.І. Конституційне закріплення суспільного ладу: основні підходи. *Право і безпека*. 2015. № 3(58). С. 21-25.
2. Кравцова З.С. Моделі конституційного закріплення принципів конституційного ладу. *Право і громадянське суспільство*. 2014. URL: http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-7-2014/item/download/93_84dcae5389fdbf19939d9c126f8825f3
3. Куян І. До питання про абсолютність і обмеженість (відносність) суверенітету держави. *Право України*. 2011. № 7. С. 148-156.
4. Маслова Л. А. Моніторинг загроз розвитку суспільства в духовній сфері. *Державне управління: теорія та практика*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_12
5. Ткаченко Є.В. Право на свободу віросповідання: судовий захист та деякі проблеми реалізації. *Теорія і практика правознавства*. 2015. № 2(8). С. 1-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_7
6. Шаповал В. Форма державного правління як конституційний *modus vivendi* сучасної держави. *Право України*. 2009. № 10. С. 38-56.
7. Шаповал Т. Народний суверенітет та політичні права і свободи (питання співвідношення). *Право України*. 2008. № 2. С. 9-11.
8. Шаправський С. А. Конституційно-правове забезпечення державно-церковних відносин країн центрально-східної Європи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичне релігієзнавство*. 2014. Вип. 11. С. 154-168.
9. Шершун К.П. До питання про межі конституційно-правового регулювання економічних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 36(1). С. 80-82.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. <http://portal.rada.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
2. <http://www.ac-rada.gov.ua> – офіційний сайт Рахункової палати України.
3. <http://www.ccu.gov.ua> – офіційний сайт Конституційного Суду України.
4. <http://www.kmu.gov.ua/control/> – єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.
5. <http://www.ombudsman.kiev.ua> – офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України.

6. <http://www.president.gov.ua/> – офіційне інтернет-представництво Президента України.
7. <http://www.rainbow.gov.ua> – офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України.

Текст лекції

1. Поняття конституційного ладу та його засади.

Право, в тому числі й конституційне, може тільки закріплювати суспільний лад чи певним чином впливати на його розвиток, але жодним чином не може змінити його сутнісних рис, так само як і законів суспільного розвитку, що лежать в його основі. Тому предметом конституційного права є не сам суспільний лад, а його „юридична оболонка” – конституційний лад.

Суспільний лад у конституційній формі закріплення називається *конституційним ладом*. Іншими словами, *конституційний лад* – це форма (спосіб) організації держави, що забезпечує підпорядкування її праву й характеризує її як конституційну державу.

Структура суспільного ладу складається з чотирьох основних підсистем, котрі являють собою відносно самостійні, але взаємно пов'язані системи відносин у відповідних сферах життя суспільства. Такими підсистемами є:

а) економічна система; б) політична система; в) соціальна система; г) духовно-культурна система.

У мови існування конституційного ладу: 1) у державі має існувати юридична конституція (незалежно від її форми, способу прийняття тощо); 2) конституція має визначати чіткі межі владної діяльності держави і гарантувати додержання загальновизнаних прав і свобод людини; 3) конституція має втілюватися в життя, тобто бути реальною.

Засади конституційного ладу – це система фундаментальних політико-правових принципів, що визначають характер взаємовідносин між особою, громадянським суспільством і державою.

Засади конституційного ладу становлять наступні принципи: принцип народного суверенітету; принцип державного суверенітету; принцип найвищої соціальної цінності людини; принцип республіканізму (республіканської форми правління); принцип демократизму; принцип соціальної держави; принцип правової держави; принцип поділу влади; принцип визнання й гарантування місцевого самоврядування; принцип верховенства права; принцип законності; принцип гласності; принцип визнання міжнародно-правових стандартів; принцип рівноправності. Проте можуть бути й інші засади, наприклад принцип світської держави (Туреччина) або навпаки принцип релігійної держави (Іран).

2. Конституційне закріплення політичної системи на сучасному етапі державотворення.

Політична система – це цілісна й упорядкована сукупність державних і недержавних інститутів, відносин і принципів, що покладені в основу

політичного життя конкретної країни і беруть участь у ньому. Функціональний аналіз політичної системи, тобто дослідження принципів і норм, що лежать в основі утворення, діяльності і взаємовідносин названих структур, розкриває особливості політичного режиму країни. І структурна, і функціональна сторони політичної системи більшою чи меншою мірою регулюються нормами конституційного права. Політична система кожної конкретної країни визначається соціальним ладом суспільства, формою правління і характером політичного режиму. Це доволі гнучка субстанція, здатна або формувати суспільство, згуртоване єдністю інтересів, держави і народу (Швейцарія), або тільки спричиняти і поглиблювати конфлікти між ними (Ірак, КНДР).

У демократичному суспільстві політичне життя здебільшого зосереджене у державі, але у ньому беруть участь і недержавні інститути, наприклад політичні партії, підприємницькі структури, засоби масової інформації тощо. Останні мають бути певним чином визнані й повинні набути офіційного статусу. Щодо кримінальних, мафіозних та інших кланових організацій і угруповань – неінституційних, нелегальних, – то вони до так званої політичної системи не входять, хоча нерідко (особливо за авторитарних режимів) вплив на політичне життя чинять. Отже, структурними елементами політичної системи є: а) держава в особі всіх трьох гілок влади зверху донизу; б) політичні партії, підприємницькі структури, профспілки, різноманітні асоціації (антивоєнні, екологічні, громадської думки); в) засоби масової інформації (так звана четверта гілка влади); г) церква. Усі згадані інститути утворюють механізм здійснення політичної влади, дають уявлення про структуру політичної організації суспільства.

3. Основні елементи політичної системи.

Політична система – це цілісна й упорядкована сукупність державних і недержавних інститутів, відносин і принципів, що покладені в основу політичного життя конкретної країни і беруть участь у ньому. Функціональний аналіз політичної системи, тобто дослідження принципів і норм, що лежать в основі утворення, діяльності і взаємовідносин названих структур, розкриває особливості політичного режиму країни. І структурна, і функціональна сторони політичної системи більшою чи меншою мірою регулюються нормами конституційного права. Політична система кожної конкретної країни визначається соціальним ладом суспільства, формою правління і характером політичного режиму. Це доволі гнучка субстанція, здатна або формувати суспільство, згуртоване єдністю інтересів, держави і народу (Швейцарія), або спричиняти і поглиблювати конфлікти між ними (Ірак, КНДР).

У демократичному суспільстві політичне життя здебільшого зосереджене у державі, але у ньому беруть участь і недержавні інститути, наприклад політичні партії, підприємницькі структури, засоби масової інформації тощо. Останні мають бути певним чином визнані й повинні набути офіційного статусу. Щодо кримінальних, мафіозних та інших кланових організацій і угруповань – неінституційних, нелегальних, – то вони до так званої політичної

системи не входять, хоча нерідко (особливо за авторитарних режимів) вплив на політичне життя чинять. Отже, структурними елементами політичної системи є: а) держава в особі всіх трьох гілок влади зверху донизу; б) політичні партії, підприємницькі структури, профспілки, різноманітні асоціації (антивоєнні, екологічні, громадської думки); в) засоби масової інформації (так звана четверта гілка влади); г) церква. Усі згадані інститути утворюють механізм здійснення політичної влади, дають уявлення про структуру політичної організації суспільства.

Основним елементом політичної системи є держава, якій належить особливе місце в політичному житті суспільства. Саме держава є головним носієм політичної влади, головним знаряддям реалізації класових інтересів, головним суб'єктом і водночас головним об'єктом політичної діяльності та політичних відносин у суспільстві.

Останнім часом дедалі більшої ваги у політичному житті держави і суспільства набирають громадські організації, профспілки, об'єднання підприємців і роботодавців, різноманітні асоціації тощо.

Громадська організація – це добровільне об'єднання людей, яке створене для здійснення та захисту ними своїх прав і свобод, задоволення соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів і функціонує на засадах рівності та самоврядності.

Ці організації можна було б назвати неполітичними організаціями громадян.

У сучасному інформаційному просторі активним і самостійним елементом політичної системи суспільства є засоби масової інформації, які в демократичних країнах неабияк впливають на політичне життя суспільства і держави, особливо у передвиборчий період. ЗМІ іноді називають «четвертою владою», маючи на увазі три інші, так би мовити традиційні – законодавчу, виконавчу і судову. Політична роль засобів масової інформації обумовлена, перш за все, тим, що вони є своєрідним «підприємством» з виробництва політичної інформації, формують громадську думку, впливають на всі політичні процеси, сприяють політичній освіті широких верств населення.

Ще одним суб'єктом політичної системи сучасної держави виступають релігійні організації. На перший погляд, може здатися, що релігійні організації, насамперед церква, стоять осторонь від політики, проте це далеко не так. Вже здавна різні релігійні групи займали і прагнули займати провідне місце в управлінні справами суспільства і держави. На сучасному етапі відбувається секуляризація суспільства. Однак не лише церква прагне впливати на владу, сама влада, навпаки, бажає заручитися підтримкою релігійних громад, тому що релігія була і залишається потужним духовно-моральним важелем впливу на людей. Необхідно також відзначити, що, навпаки, антирелігійне суспільство втрачає згуртованість, моральне саморегулювання і переживає духовний занепад, що веде до глобальних і серйозних катаклізмів. Тому держава не повинна залишатися осторонь від релігійного виховання громадян, що сприяє внутрішній єдності етносу, підвищенню його духовно-морального самопочуття, патріотизму, збільшенню толерантності до подій державного життя і, звичайно

ж, передбачуваності і стабільності правомірної поведінки громадян.

4. Конституційно-правовий статус політичних партій.

Невід'ємною частиною політичної системи сучасного демократичного суспільства є політичні партії. Етимологічно "партія" означає "частина", "окремість", інститут політичної системи і цивільного суспільства. Партія – це політична громадська організація, що бореться за владу або за участь у здійсненні публічної влади.

У сучасній Україні ідеї політичного плюралізму і багатопартійна політична система одержали своє закріплення на конституційному рівні, що виражається насамперед у визнанні права громадян на об'єднання в політичні партії і громадські організації, організації громадського життя на принципах політичного, економічного й ідеологічного різноманіття. Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Крім Конституції статус політичних партій в Україні закріплюється в Законі України "Про політичні партії", у виборчому законодавстві. За допомогою політичної партії найбільш суттєві первинні потреби перетворюються на інтерес соціальних верств, за умови оволодіння політичною партією державною владою – на загальний політичний інтерес.

Якщо політична партія не виражає соціального чи іншого суттєвого групового інтересу, тобто не має соціальної бази, вона втілює свої вузькопартійні інтереси і неминуче приречена на поразку.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про політичні партії в Україні», ***політична партія** – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах.*

Політичні партії в Україні створюються і діють тільки із всеукраїнським статусом; є рівними перед законом; діяльність політичної партії може здійснюватися лише після її реєстрації. Не допускається діяльність незареєстрованих політичних партій.

Членом політичної партії може бути лише громадянин України, який відповідно до Конституції України, має право голосу на виборах.

Членами політичних партій не можуть бути:

- 1) судді;
- 2) прокурори;
- 3) поліцейські;
- 4) співробітники Служби безпеки України;
- 5) військовослужбовці;
- 6) працівники органів доходів і зборів;
- 7) персонал Державної кримінально-виконавчої служби України;
- 8) працівники Національного антикорупційного бюро України;
- 9) державні службовці у випадках, передбачених Законом України «Про державну службу»;

10) члени Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

Членство в політичних партіях України носить індивідуальний характер.

За допомогою політичної партії найбільш суттєві первинні потреби перетворюються на інтерес соціальних верств, за умови оволодіння політичною партією державною владою – на загальний політичний інтерес.

Висока роль політичних партій у формуванні та функціонуванні державної влади, у житті суспільства дала, по-перше, підстави політологу і видавцю довідника «Партії Західної Європи» Й. Рашке зробити висновок про те, що всі держави Західної Європи є партійними; по-друге, можливість виявити чітко виражену тенденцію до правової інституціоналізації політичних партій, тобто до перетворення їх «на правовий інститут шляхом дедалі ширшого регулювання правом комплексу відносин, пов'язаних з утворенням, організацією та діяльністю партій». У зв'язку з цим в 1967 р. у ФРН було прийнято перший у світовій історії Закон «Про політичні партії».

5. Конституційне закріплення економічної системи сучасної держави.

Економічна система представляє собою сукупність відносин, що визначають спосіб виробництва матеріального життя суспільства; до неї належать відносини власності та такі, що виникають на їх основі відносини щодо виробництва, обміну, виробничого розподілу та споживання матеріальних і духовних благ. Характерною рисою суспільної системи зарубіжних країн є плюралізм форм власності, яка має два різновиди: приватна і публічна. Вичерпний перелік форм власності, їх співвідношення, гарантування прав власності, як правило, знаходить свій вияв у основному законі держави. Наразі переважаючою формою власності є приватна (лат. *privatus*): приватна трудова власність, власність кооперативів, акціонерних товариств (фірм, компаній, корпорацій), транснаціональних корпорацій. Публічна (лат. *publicus* — суспільний) власність своїм суб'єктом може мати державу, суб'єкт федерації, місто, громаду, політичну партію, церкву тощо. Приватна власність може мати як індивідуальний, так і колективний характер, а суб'єктом права цієї форми власності може виступати будь-яка фізична чи юридична особа. До згаданого вище варто додати, що за сучасних умов приватна власність дедалі частіше виступає не в індивідуальній, а в різноманітних асоційованих формах — колективній, акціонерній.

Не менше значення має конституційне регулювання державою ринку та місце в ньому державного сектора. Якщо в США втручання держави у ринкові процеси мінімізовано, а державний сектор складає не значну частину економічного потенціалу держави, то в європейських країнах вплив держави на економічні процеси значно більший, зокрема завдяки наявності значної частки державного сектору (Франція, Греція, Фінляндія тощо). Провідну роль державний сектор відіграє в економіці соціалістичних країн (КНР, КНДР, Куба, В'єтнам), що закріплено на найвищому – конституційному – рівні правового регулювання.

Економічні відносини в Україні ґрунтуються на засадах економічного плюралізму (ст. 15 Конституції України). Економічна багатоманітність передбачає можливість рівноправного існування різних форм власності та господарювання, однакову їх підтримку з боку держави.

Конституція України передбачає право на існування власності Українського народу, державної, комунальної, приватної, інтелектуальної власності. Так, ст. 13 Конституції України проголошує, що «земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування».

Згідно зі ст. 41 Конституції України, «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом» і є непорушним. Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Стаття 42 Конституції України проголошує, що «кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом... Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монополією становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом».

Отже, Конституція України 1996 р. заклала основи побудови соціально орієнтованої моделі економіки. Зараз держава не може встановлювати планові завдання в економічній сфері, встановлювати ціни, безпосередньо керувати сільським господарством. Разом із тим держава може реалізовувати окремі елементи державного планування (координування) економічних процесів:

1) виключно законами встановлюється: бюджет, бюджетна система, система оподаткування, види податків і зборів, засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків, статус національної валюти (п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України);

2) держава може приймати важливі для економічної системи підзаконні нормативні акти (Програма діяльності Кабінету Міністрів України (ч. 4 ст. 114 Конституції України), загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України, які приймаються Кабінетом Міністрів України (п. 4 ст. 116 Конституції України).

Це відповідає світовому досвіду конституційного регулювання економічних процесів у демократичних державах.

6. Конституційне регулювання соціальних відносин.

Плюралізм форм власності передбачає досить яскраву соціальну структуру суспільства будь-якої країни. Важливою складовою частиною функціонування суспільного ладу будь-якої країни є її **соціальна система**, під

якою розуміють *єдність соціальних спільностей, об'єднань (організацій), тобто соціальну структуру суспільства та відносин між ними*: відносин різних соціальних груп, праці та капіталу, міста і села, виробників і споживачів, різними етнічними групами тощо. У конституційному праві зарубіжних країн можна знайти норми, які стосуються обох частин соціальної структури суспільства і регулюванню відносин між соціальними спільностями. Звичайно, в різних країнах це робиться в неоднаковому обсязі, а відповідні норми містять іноді не тільки неоднаковий, але й протилежний зміст. Так, Конституція Індії 1937 р. у п. 2 ст. 45 тільки згадує про наявність класів у суспільстві; в Конституції Португалії 1976 р. у ст. 59 йде мова про права трудящих. В основі цих приписів покладені ідеї не боротьби класів, а рівноправності людей. І навпаки, в Конституції Китаю (ст. 1) сказано, що соціальну основу держави складають два класи – робітничий клас і селянство, які знаходяться в союзі один з одним. При цьому керівна роль належить робітничому класу. Норми Конституції В'єтнаму встановлюють, які саме класи і який соціальний прошарок утворюють в'єтнамську державу, яку роль вони відіграють у ній: “Уся державна влада належить народові, основу якого складає союз робітничого класу, селянства та інтелігенції” (ст. 2). З іншого ж боку, і в Китаї, і у В'єтнамі є буржуазія – промислова, фінансова, торговельна – велика, середня, дрібна; але ці особливості не знайшли належного відображення в конституціях цих країн.

Принцип соціальної держави знайшов своє закріплення у ст. 1 Конституції України. Він означає спрямованість державної політики на першочергове задоволення соціальних потреб громадян. Держава функціонує для людини, а не навпаки.

Обов'язками соціальної держави, згідно з Конституцією та чинним законодавством України є: забезпечення соціальної спрямованості економіки; охорона праці і встановлення гарантованого мінімуму оплати праці; охорона здоров'я людей; забезпечення підтримки сім'ї, дитинства, материнства та батьківства; розвиток системи соціальних служб, які забезпечують соціальний захист громадян; встановлення пенсій, інших видів соціальних виплат і допомог.

7. Конституційне регулювання духовно-культурних відносин у сучасному суспільстві.

Правова держава, не втручаючись у внутрішній світ людини, забезпечує дотримання конституційних принципів, які дають можливість кожній людині користуватися духовно-культурними благами. Так, закріплюючи статус української мови як державної, Конституція України (ст. 10) одночасно гарантує вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Важливим елементом духовно-культурної сфери, основою розвитку всієї системи духовно-культурних відносин є освіта. Стаття 53 Конституції України гарантує кожній людині право на освіту. Доступність освіти забезпечується її фінансуванням із державного та місцевих бюджетів. У сучасному

демократичному суспільстві функціонує такий важливий інститут духовно-культурної сфери, як релігія. Згідно з Конституцією України (ст. 35) кожна людина має право на свободу світогляду і віросповідання.

За кордоном існують різні, часто прямо протилежні підходи до правового регулювання духовно-культурної сфери. Так, в Німеччині, ми спостерігаємо ліберальну систему з мінімально необхідним керівництвом публічних властей. Приклад протилежного підходу до освіти дає Конституція Куби, яку варто процитувати, незважаючи на великий обсяг відповідного тексту. Так, у ст. 38, зокрема, сказано:

«Держава направляє, розвиває і заохочує освіту, культуру та науку у всіх їхніх проявах...».

Аналогічний підхід спостерігається у Конституції України. Стаття 53 Основного Закону гарантує кожній людині право на освіту. Доступність освіти забезпечується її фінансуванням із державного та місцевих бюджетів.

Правова держава, не втручаючись у внутрішній світ людини, забезпечує дотримання конституційних принципів, які дають можливість кожній людині користуватися духовно-культурними благами. Так, закріплюючи статус української мови як державної, Конституція України (ст. 10) одночасно гарантує вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

До числа положень щодо духовного життя суспільства, які регулюються конституціями демократичних держав, можуть бути віднесені норми про *ідеологічний і політичний плюралізм* і відповідне йому проголошення різних прав і свобод людини в галузі духовного життя (свободи висловлювання думок, свободи освіти, свободи наукової, художньої та іншої творчої діяльності, свободи релігії та атеїзму та ін.).

Основна мета конституційного регулювання духовною сферою полягає у створенні умов для всебічного розвитку творчого, освітнього, наукового, культурного потенціалу кожної особистості й суспільства загалом, послідовної інтелектуалізації суспільства як основного резерву його прогресу, збагачення й піднесення духовності.

8. Політико-правові проблеми забезпечення стабільності конституційного ладу України та його основ.

Наразі чи не основною проблемою забезпечення стабільності конституційного ладу України та його засад можна назвати насамперед нестабільність Основного закону. За час з моменту прийняття нової Конституції України 28 червня 1996 року остання вже неодноразово зазнавала кардинальних змін: 2004, 2010, 2014, 2016 та 2019 року. Наступною проблемою можна визначити не правовий характер законів, що приймаються Верховною Радою України. Такі закони, на превеликий жаль, дуже часто не відповідають уявленням суспільства про справедливість, а також принципам гуманізму, соціальної рівності, гарантованості державою основних прав і свобод людини й громадянина. Відтак має місце ігнорування такої засади конституційного ладу як верховенство права.

Третьою ключовою політико-правовою проблемою стабільності засад конституційного ладу України можна визначити фактичне ігнорування державою в особі її політичних еліт принципів найвищої соціальної цінності людини та рівності усіх громадян у своїх правах незалежно від будь-яких ознак (насамперед перед законом). В основі цієї проблеми лежить високий рівень корупції в державі.